

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті здійснюється аналіз специфіки діяльності сучасного технічного університету.

Вступ

Суспільний прогрес в умовах інформатизації прискорюється, передусім, завдяки інтелекту людей. Ті суспільства, які використовують цей ресурс, очолюють сьогодні цивілізаційний поступ у майбутнє. Відповідно до цього зростає роль навчальних закладів, у яких зростає інтелект. Особливу роль у формуванні особистостей відводять університетам, передусім технічним. Національні освітні системи, мають відповідати низці вимог, щоб допомогти людині адаптуватися до змін, що відбуваються. Особливе місце займає підготовка в університетах наукових кадрів вищої кваліфікації - дослідників, які з легкістю прийматимуть нові ідеї, швидко адаптуючись до нових умов й вимог часу.

Сучасний технічний університет суттєво відрізняється від університетів минулого. Метою даної статті є виявлення специфіки діяльності сучасного технічного університету.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблемам університету, університетської освіти певну увагу приділяли як західні (Е. Агацци, Дж. Агасці, Х. Лейсі, Ж.-Ф. Лютар, К. Мангейм, Г. Маркузе, Х. Ортега-і-Гассет, А. Турен, А. Уайтхед, Ю. Хабермас, Р. Хатчинс, М. Хайдеггер, К. Ясперс та ін.), так і російські й вітчизняні дослідники, серед яких І. Алексєєва, В. Андрущенко, О. Базалук, В. Бех, Г. Волинка, Б. Гершунський, Л. Губерський, В. Горохов, І. Добронравова, Л. Дротянко, С. Кримський, В. Кремень, В. Лях, М. Михальченко, В. Онопрієнко, В. Стюпін, В. Шинкарук та ін. В їх працях акцентується увага на діяльності університетів в умовах становлення суспільства нового типу; осмислюються зміна ролі науки та знання в цивілізаційному розвитку людства, різні аспекти їхнього впливу на трансформацію університетської освіти, місце й роль інформаційних технологій у сфері освіти тощо.

Основна частина

Аргументованою є думка, що проблема університетської освіти утвердилася як одна із центральних проблем філософського дискурсу практично відразу з появою університетів як особливих науково-освітніх і культурно-просвітницьких закладів. «В історії університетської освіти, зміна пріоритетів в освіті впливала як на зміст самої освіти, так і на методи роботи зі студентами, на склад й чисельність тих, хто навчається», - писав В. Садовничий. [1].

Слово «університет» у перекладі з латини означає «сукупність». В давні часи так називали вищі навчально-наукові заклади, у яких готували фахівців по декільком фундаментальним та прикладним наукам, різним галузям економіки. Перші університети з'явилися в ХІ-ХІІІ ст.ст. в

Англиї, Італії, Франції та Іспанії. Створювалися вони виключно за ініціативою вчених і були підпорядковані лише своєму засновнику – спільноті вчених. Функціонуючи за законами, які були викладені в уставах, перші університети користувалися правом цілковитої автономії. Як і в наш час, основними формами організації навчальних занять були лекції та семінари. На лекціях професори з кафедри читали тексти з книг й коментували їх. А семінари проводилися в формі диспутів (лат. – «роздуми», «суперечка»), у яких активну участь брали як професори, так і студенти. Останні заздалегідь готували необхідні матеріали, тези доповідей. Студент мав можливість вільно висловлювати свою точку зору, відстоювали свою позицію. Такий підхід не тільки сприяв підвищенню якості засвоєння знань студентами, але й формував світогляд молодого людини, її громадянську позицію. Звісно, така самостійність університетів не влаштувала ні світську, ні духовну влади: непокірні університети, на їх думку, були «розсадниками ересі». Влада повсякчас намагалася вплинути на діяльність університетів, посилити свій контроль, і врешті-решт їй це вдалося. Так, наприкінці ХІІ ст. за ініціативи церкви було засновано Паризький університет, у якому головним став богословський факультет. З часом Сорбонна перетворилася на зразок для інших католицьких навчальних закладів такого типу.

В епоху Просвітництва в житті європейських університетів відбулися важливі зміни - було проголошено принцип свободи наукового дослідження. Зміни торкнулися й самого процесу викладання. Поступово з'явилися й академічні свободи - викладання та навчання. Головним завданням викладача став самостійний пошук істини й залучення студентів до такої діяльності [1].

Найважливішу ідею вищої освіти, яка стає особливо актуальною сьогодні, одним із перших висловив В. фон Гумбольдт: освіта, в першу чергу, повинна бути науковою, креативною, і тоді вона формуватиме у студентів постійне бажання до творчого пошуку. Так, була сформульована концепція фундаментальної освіти. У ній підкреслювалося, що предметом освіти повинні бути ті фундаментальні знання, які саме сьогодні відкриває фундаментальна наука на своєму передньому краї. Основна ідея полягала в тому, що вищий навчальний заклад міг виконувати не лише освітні функції, але бути складовою наукової інфраструктури. Саме в університетських стінах молоді люди повинні долучатися до наукової діяльності, зрозуміти її особливості.

В. фон Гумбольдт й Дж. Г. Ньюмен вважали, що в університеті здійснюється не простий приріст знань, а відбувається інтелектуальний розвиток студентів.

Дж. Г. Ньюмен та його наслідувачі відмічали, що університети повинні бути вище «сьогоденних волевиявлень» і тому особливу увагу приділяли гуманістичному вихованню студентів. Ціннісними основами змісту університетської освіти проголошувалися: знання як мета, інтелігентність та інтелектуальність. Як слушно відмічає сучасна дослідниця Н. Ладижець, «пошук істини з позиції такого підходу асоціювався не з приростом нового знання, а з процесом його засвоєння, культивуванням розумом» [2, с. 71]. Ліберальна освіта вимагала прийняття цінності знання безвідносно до його практичної користі.

Існували й інші підходи до проблеми університетської освіти. Так, у проекті майбутньої французької Академії наук XVII ст. стверджувалося, що академія повинна займатися розвитком лише тих знань, які можуть проносити безпосередню матеріальну користь і не торкатися питань релігії, політики, моралі, метафізики, історії тощо [3, с. 86-106]. Саме в той час були закладені передумови утилітаристського підходу до університетської освіти, принципи якого пізніше були сформульовані І. Бентамом та Дж. Мілем.

Університети в своєму розвитку завжди реагували на запити суспільства й держави. В умовах науково-технічного прогресу, як ніколи раніше виникає потреба у фахівцях з фундаментальною науковою підготовкою. Так, відповідно до вимог суспільства, в першій чверті минулого століття в нашій країні виникають вищі навчальні заклади різного профілю – інженерно-технічні, медичні, педагогічні та ін., які, разом із університетами, забезпечували підготовку фахівців з тих галузей, що визначали технологічний розвиток країни. Суттєво змінився також й характер та зміст освіти, в якій стали домінувати природничонаукові дисципліни [1]. Наприкінці ХХ - на початку ХХІ ст. постала проблема визначення нової парадигми освіти. Як справедливо зазначає Л. Дротянко, «необхідно виходити з аналізу соціокультурної ситуації, що склалася в цілком певному суспільстві на певному етапі його становлення» [4, с. 9]. Саме тому університетська освіта має бути попереду тих вимог, які суспільство поставить перед особистістю вже через декілька років.

Виникнення нових потреб суспільства визначається досягненнями науки і техніки, які, в свою чергу, є результатом діяльності університетів. Сучасний університет, завдяки проникненню інформаційних технологій, стає осередком генерації науково-технічного знання. Алгоритмічні системи (бази даних, експертні системи, моделі штучного інтелекту) не лише кількісно, але й якісно видозмінюють сучасний вищий технічний заклад. Саме технічний університет в умовах інформаційної доби сприяє прискоренню об'єктивної науково-технічного знання.

Не випадково в економічно розвинених країнах діяльності університетів приділяється особлива увага, оскільки через них відбувається легітимізація науки та досягається її результативність (Ж.-Ф. Ліотар). Французький мислитель, як відомо, демонструє утилітаристський підхід до освіти. Саме

він, на нашу думку, найбільш глибоко дослідив проблему зміни ролі інформації та знання в інформаційному суспільстві, їхній вплив на систему університетської освіти. Мислитель висловив переконання, що нове знання, яке пропонується суспільству, щоразу потребує узаконення, виправдання, тобто легітимації. І тому пріоритетами освіти повинні бути визнані всі дисципліни, які мають відношення до «телематики». «В контексті втрати легітимності (делегітимації), - писав Ж.-Ф. Ліотар, - університети та інститути вищої освіти підкорюються віднині вимогам формування компетенцій, а не ідеалів» [5, с. 117-120]. І тому вони, відповідаючи на виклики сучасності, повинні не формувати еліту, що традиційно було притаманне провідним освітнім закладам, а постачати «гравців, які здатні забезпечити належне виконання ролі на практичних постах», яких потребують інститути. І хоча елітарна освіта, як і раніше, залишається доступною переважно для «молодих вихідців з ліберальних еліт», до них сьогодні приєднуються (зокрема, через технологічні інститути) ті, хто володіє знанням, пов'язаним з новою технікою або новими технологіями.

Так, формується «суспільство професіоналів», де основним класом є «клас інтелектуалів», а влада належить мерітократії – інтелектуальній еліті: «постіндустріальне суспільство... передбачає виникнення інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають в якості консультантів, експертів або технократів» [6].

Ж.-Ф. Ліотар переконливо доводить, в новому суспільстві університети працюватимуть у напрямку «підвищення ефективності системи», яка не потребує значної кількості людей із вищою освітою. Реалії сьогоденні частково підтверджують позицію Ж.-Ф. Ліотара. Але разом із тим, постіндустріальна економіка все менше потребує некваліфікованої праці, що викликає труднощі в населення з низьким рівнем освіти. На початку ХХІ ст. орієнтація на освіту, науку, особистість, інтелект, культуру стає визначальною. Університети в умовах інформатизації здебільшого розглядають як корпоративні утворення. Фахівці розрізняють такі соціокультурні моделі університетів: класичну, прагматичну; модель університету країн, що розвиваються, революційну; контркультурну, модель політизованого університету [7, с. 15-24]. Найбільш актуально вважається модель прагматичного університету [8, с. 407], в якому через зменшення обсягів державного фінансування виникає необхідність збільшити позабюджетні джерела фінансування, що в свою чергу відбувається за рахунок структурних змін (відкриття нових факультетів, спеціальностей).

Перехід до нової освітньої парадигми, як вже було зазначено, є одним із засобів подолання кризи сучасного суспільства. Метою освіти в інформаційну добу визнають випереджаючий розвиток людських якостей, звідси – установка на випереджаючу освіту – освіту, яка здатна задовольнити потребу в знаннях, яких ще немає [9, с. 24]. За таких умов актуалізуються проблеми фундаменталізації університетської освіти, адаптації фундаментальних

та прикладних наук до змін у системі вищої освіти, а також системи навчання в університетах до рівня розвитку сучасної науки. Фундаменталізацію вважають одним із провідних стратегічних напрямків реформування сучасної вищої освіти через виявлення в ній головного та другорядного, того, що має вирішальне значення й пов'язане з вирішенням конкретних суспільних проблем. Підвищити рівень фундаментальної освіти вищі навчальні заклади, передусім технічні університети, зможуть лише надавши майбутнім спеціалістам у повному обсязі необхідні знання, а також - сформувавши в них «здатність як до інтелектуальної творчості, так і до інтелектуально активного сприйняття зробленого іншими» [10, с. 5]. Такий підхід є найбільш дієвим, оскільки університети покликані не стільки передавати знання, які постійно застарівають, скільки допомогти студентам оволодіти базовими компетенціями, які дозволяють набувати знання самостійно [11]. Отже, саме фундаментальну освіту разом із наукою дослідники визнають тими факторами позитивних змін в усіх сферах суспільного життя, які відбуватимуться в майбутньому.

Неабияка роль у цьому процесі належить новітній техніці та технологіям, які застосовуються в освіті. Використовуючи інформаційно-комунікаційні технології у процесі навчання в університеті, студенти вчатьса самостійно знаходити потрібну наукову інформацію, засвоюють нові мови, в тому числі й штучні. Освітні інформаційно-комп'ютерні технології виконують в університетській освіті не лише когнітивну, а й соціокультурну функцію, оскільки комунікація в мережі вимагає від її користувачів відповідної мовної підготовки. Проте вони виступають лише одним із засобів навчальної діяльності, і тому не варто перебільшувати їх ролі в цьому процесі.

Не заперечним є лише те, що нові можливості та швидкість доступу до знань (інформації) впливають на швидкість самого процесу навчання. Деякі фахівці стверджують, що сьогодні для засвоєння матеріалу, який подають на лекціях, студентам необхідно значно менше часу. Та це лише на перший погляд. Насправді, ніякі новітні технології, які застосовують в освіті, поки що не здатні суттєво прискорити процес пізнання, оскільки процеси в мозку людини залишаються незмінними. Як слушно відмічає В. Садовничий, «навчання – це творчий процес, свого роду модель наукового дослідження. Він потребує від студента самостійної творчої роботи розуму, яку не можуть прискорити ніякі інформаційні технології» [1].

Виходячи із зазначеного вище, необхідно відмітити, що оперування банками даних не витісняє роль учителя (в нашому випадку - викладача) з освітнього процесу, адже досвід міжособистісного спілкування не може замінити безособова інформація, якою б новою й цікавою вона не була.

В інформаційну епоху акцент у викладанні переноситься на самостійну роботу студентів, що ставить перед викладачем нові, надзвичайно складні завдання. Викладач не може обмежуватися

лише коментарями до текстів. Він, перш за все, повинен допомогти студентам зорієнтуватися в потоці інформації, навчити їх перетворювати інформацію на знання. А для цього сам викладач повинен постійно поповнювати власний запас знань, мати постійний доступ до надійних джерел інформації, якими можна скористатися вразі потреби.

Освіта в університеті будується на фундаментальній науці. Оскільки, як відмічає В. Садовничий, «освіта, стає схоластикою, якщо вона відірвана від науки»[1]. Сучасна епоха – епоха синтезу наук. Саме на «стику наук» в наш час здійснюються найважливіші відкриття. А технічні університети мають усі можливості для проведення міждисциплінарних наукових досліджень й тому сьогодні перед ними стоїть нове завдання – розвивати інноваційну діяльність. Як показує світовий досвід, найбільша кількість розробок, які використовуються в сучасному бізнесі й які отримали назву «високих технологій», «вийшли» з університетів. І тому не випадково інноваційну діяльність називають «третьою місією» університету інформаційної епохи [1].

Та не зважаючи на складні завдання, які поставлені перед університетами, більшість з них зіштовхуються з проблемою недостатнього програмного забезпечення, незрозумілістю інформаційної культури молоді, низькою ефективністю роботи з інформацією, що подається в електронному вигляді. Саме тому досі зберігаються старі способи організації діяльності в освітянській сфері. Як писав у цьому контексті М. Маклюен, «наше «століття тривоги» є значною мірою результатом спроби виконувати сьогоднішні обов'язки за допомогою вчорашніх знарядь – вчорашніх концепцій [12, с. 342].

Найбільша кількість проблем виникає через те, що навчальні плани більшою спеціальностей, за якими навчаються студенти в технічних університетах, вирізняються тенденцією до скорочення годин, запланованих на гуманітарні дисципліни. І тому в технічних університетах необхідно забезпечити проникнення гуманітарного знання в природничонаукові й технічні дисципліни й навпаки – збагатити гуманітарне знання природничонауковими і фундаментальними компонентами.

Технічний університет майбутнього - це гуманітарно-технічний університет, тобто університет єдиної культури людства, тому що у ХХІ ст. має відбутися як зближення інженерної й гуманітарної діяльності, так і встановитися нові взаємини із навколишнім середовищем, суспільством, людиною. У майбутньому інженеру без відповідної гуманітарної підготовки буде складно обійтися. Отже, досягнення гармонійного поєднання означених сфер є особливістю діяльності сучасного технічного університету.

Якість та складність професійної підготовки фахівців з переходом до інформаційної фази розвитку світової спільноти різко зростає. Саме тому, переконані дослідники, логічним завершенням підготовки фахівця у вищій школі «може стати

підготовка кандидатської дисертації» [13, с. 72-74]. Таке завершення процесу навчання видається цілком виправданим, оскільки йдеться про підготовку провідними технічними університетами майбутньої еліти суспільства. У провідних вітчизняних вищих навчальних закладах сьогодні створені всі умови для того, щоб їхні випускники змогли й надалі залишатися в стінах університету в якості аспірантів, а потім – викладачів. У своєму виступі перед керівниками провідних навчальних закладів країн СНД ректор Московського державного університету В. Садовничий підкреслив: «Університети краще за інших розуміють надзвичайно важливу роль освіти й науки для теперішнього й майбутнього своїх країн та енергійно діють у цьому напрямку» [14, с. 6].

В університетах в добу інформатизації формуються наукові школи, де розробляються найновіші стандарти й моделі суспільного поступу в економіці (виробництві), політиці, культурі, побуті, спілкуванні між народами і культурами. А це означає, що університет, передусім технічний, постає центральною установою економічного, політичного й соціокультурного життя суспільства. І спрямовують суспільний розвиток у напрямку демократизації й відкритості, більшої толерантності, поваги до природи й до людини, до прав і свобод особистості й, безумовно, до більшої соціально-економічної ефективності. Саме університети виводять людство на нові, більш високі щаблі цивілізаційного розвитку. Приймаючи таку позицію, додамо лише, що цей процес лише почався й попереду складний і довгий шлях перетворень діяльності університетів.

Отже, однією з головних проблем університетів, що приєдналися до глобальних процесів, стає баланс між уніфікацією освітніх стандартів та збереженням власного обличчя, яке було здобуто впродовж вікової історії, а це є непростим завданням. Значення університетів нині зростає як у соціально-економічному житті країн, так і в аксіологічному сенсі. Важливою особливістю сучасності є відчутний поворот населення від освіти вузькоспеціалізованої до освіти університетської, тобто до освіти широкої і фундаментальної, яка дає змогу людині легко адаптуватися до швидко змінних технологій. Саме університети є сьогодні найбільш привабливими центрами вищої професійної освіти.

І тому в наш час складається образ регіональних університетів, що забезпечують безперервність, фундаментальність і багаторівневність освіти. В ідеалі такі університети повинні оптимально поєднувати освіту з природничих, точних, гуманітарних і суспільних наук, мати структурні підрозділи довузівської підготовки, унікальні наукові бібліотеки, широкий доступ до світових інформаційних ресурсів, міцні міжнародні зв'язки, необхідну мережу наукових установ, повноцінну аспірантуру і докторантуру, інститути перепідготовки і підвищення кваліфікації викладацьких кадрів. Такий підхід до освіти

демонструють в інформаційні епоху провідні університети, серед яких чільне місце займає Національний авіаційний університет.

Висновки

Підводячи підсумки, хотілося б відмітити, що позитивні зміни в діяльності технічних університетів в інформаційну добу стають можливими лише за умови їх автономії. Ця проблема є головною у відносинах між університетом і державою, університетом і суспільством. Університети сьогодні є державними закладами, їх самостійність є лише декларацією. Але історія показує, що університет може ефективно реалізовувати свій інтелектуальний потенціал лише за умови свободи у ключових питаннях своєї діяльності. Як відомо, свобода передбачає вибір, а вибір – відповідальність за нього. Обравши автономію, університет суттєво підвищує свою відповідальність перед суспільством, яку він самостійно приймає. Та цей непростий шлях є єдиною можливістю для університетів як закладів виховання еліти суспільства майбутнього.

Список літератури

1. Садовничий В.А. Университет XXI века. Размышления об университетском образовании [Електронний ресурс] / В.А. Садовничий. – Москва, 2006. – Режим доступу: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-386684.html>
2. Ладьянец Н.С. Философия и практика университетского образования / Н.С. Ладьянец. – Ижевск, 1995. – 256 с.
3. Сокулер З.А. Институты власти и наука эпохи модерна / З.А. Сокулер. – Науковедение. – 2000. – № 2. – С. 86-106.
4. Дротянко Л.Г. Особенности диверсификации закладов вищої освіти в інформаційну епоху / Л.Г. Дротянко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2010. – № 1(11). – С. 9-13.
5. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар; [пер. с фр.]. – СПб.: Алетейя, 1998. – 160 с.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 358 с.
7. Каррье Г. Культурные модели университета / Г. Каррье // Alma mater. – 1996. – № 3. – С. 15-24.
8. Назарова М.А. Социокультурные модели современных университетов // Наука. Философия. Общество. (Материалы V Российского философского конгресса. – Т. 3. – Новосибирск: Параллель, 2009. – С. 407.
9. Журавлева И.А. Регионализация образования: сущность и концептуальные основания (теоретико-методологический аспект) / И.А. Журавлева // Дисс... канд. филос. наук, 09.00.11. – Улан-Удэ: Бурят. гос. ун-т, 2002.
10. Карлов Н.В. Путь познания, или дорогу осилит идущий... / Н.В. Карлов // Вопросы философии. – 1996. – № 5. – С. 3-20.
11. Рулиене Л.Н. Сущность и перспективы университетского образования в постиндустриальном обществе. [Електронний ресурс] / Л.Н. Рулиене. – Улан-Удэ, БГУ, 2012. – Режим доступу: E-mail: ruliene@bsu.ru
12. Маклюэн М. Средство само есть содержание / Маршалл Маклюэн // Информационное общество: Сб. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. – С. 341-348.
13. Бех В.П., Малик И.В. Технократизм у дискурсі проблем вищої школи / В.П. Бех, И.В. Малик // Монографія / За ред. В.П. Бека. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – 263 с.
14. Садовничий В.А. Университеты. Настоящее. Будущее / В.А. Садовничий // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Проблем высшего образования. – 2001. – № 1. – С. 6-12.

В статье осуществляется анализ деятельности современного технического университета.

N. Chenbay

SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF MODERN TECHNOLOGY UNIVERSITY

The article is an analysis of the modern technical university.